

11. Smeljanskaja S. A. Ukrainskij vertep (k probleme izuchenija istokov narodnogo teatra na Ukraine): avtoref. dis. ... kand. iskusstv.: spec. 17.0001 – «Teatral'noe iskusstvo» / S. A. Smeljanskaja. – M., 1980. – 20 s.

12. Fedas J. Ukrai'ns'kyj narodnyj vertep (u doslidzhennjah XIX–XX st.) / J. Fedas. – K.: Nauk. dumka, 1987. – 187 s.

13. Franko I. Novi materialy do istorii' ukrai'ns'kogo vertepa / I. Franko. – M.: B–ka «Teatra Chudeś», 1990. – 182 s.

14. Frejdenberg O. Mif i teatr: lekcii / O. Frejdenberg. – M.: GITIS, 1988. – 132 s.

15. Jurkovs'kyj G. Ljal'ky i tradyicii' vystav na Rizdvo // Ukrai'ns'kyj teatr. – №5. – S.6.

Kalinina L. A., candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Cultural Studies, Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Mykolaiv), larisakalinina825@gmail.com

Ukrainian people vertep theater how cultural–historical phenomenon

The development of the den is investigated, the stages and ways of the introduction of folk dance into the traditional Ukrainian culture are analyzed. The scenarios of the vernacular action and the role and significance of the main characters in them are considered. The dramaturgical elements of puppet vertepnye drama, their interaction with other components are analyzed: dramaturgy, music, attributes, semantics of the vertepnye box. Characterized by the Ukrainian vertep as a universal artistic form, as a historical and cultural phenomenon.

The purpose of the paper is to highlight the cultural and historical aspects of the emergence, development and revival of the Ukrainian national vertepnye theater. The purpose of the article stipulated the following tasks:

- analyze and generalize the theoretical experience of studying the vertepnye;
- to reveal the symbolism of the doll's den and to determine the archetypal features in the figurative incarnations of his characters;
- characterize the formation of «Ukrainian» features of the vertepnye;
- to study the nature of the artistic changes of the den in the second half of the twentieth century;
- to identify the leading tendencies of the development of the Ukrainian nativity in the XXI century, and the possibilities of its functioning in a modern society.

Conclusion. Ukrainian vertepnye theater gave rise to many forms of Ukrainian professional theatrical art, it was and is one of the first syncretic forms of art, and eventually became one of the most popular types of folk performances, which have gained popularity far beyond Ukraine. Today, the Ukrainian folk vertepnye theater regains its importance as a means of aesthetic assimilation of reality, the affirmation of spiritual values and the formation of a national consciousness.

Keywords: vertep, vertep drama, Christmas drama, folk theater, tradition, dramaturgy, characters, puppet theater.

* * *

УДК 101.1;11

Кривітченко О. О.,

аспірантка кафедри теоретичної і практичної філософії, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), o.kryvitchenko@gmail.com

ЧИ ІСНУЮТЬ КВАЛІА: СУПЕРЕЧКА ФУНКЦІОНАЛІСТІВ ТА НЕРЕДУКТИВНИХ ФІЗИКАЛІСТІВ

Йдеться про одну із значущих проблем філософії свідомості – визначення природи кваліативних станів (кваліа). Аби прояснити, яким чином можуть існувати якісні характеристики людського досвіду, автор звертається до суперечки між функціоналістами та представниками нередуктивного фізикалізму, теорій, які наразі панують в рамках моністичних натуралістичних підходів. Автор детально аналізує аргумент відсутності кваліа, зокрема, його різні інтерпретації у працях Н. Блока, Дж. Фодора, Г. Патнема, Р. ван Гуліка, а також його спростування, висунути С. Шумейкером, Д. Чалмерсом і М. Тайм.

Робиться висновок про неспроможність критиків аргументу відсутності кваліа спростувати останній. А також довести, що кваліа існують як функціональні стани. Водночас сам аргумент не обриває позицію, згідно з якою кваліа можна розглядати як феноменальні якості.

Ключові слова: філософія свідомості, психофізична проблема, свідомість, кваліа, аргумент відсутності кваліа.

В сучасній філософії свідомості поняття «кваліа» здебільшого використовується для позначення властивостей свідомих станів. Втім, природа цих властивостей трактується по-різному.

Функціоналізм, стверджує, що всі психічні феномени свідомості можуть бути описані функціонально. Наприклад, біль як функціональний стан представляє якість тілесне ушкодження. Ментальні стани як функціональні стани організму, кавзальні пов'язані з вхідними та вихідними даними, а також з іншими ментальними станами. У ситуації, коли у людини болить голова, наявність у неї переконань – «переді мною беззаспокійливе» і «беззаспокійливе вгамовує біль» приведуть до того, що вона вип'є пігулки. Не відповідаючи на питання онтології свідомості, тобто, що собою уявляє остання, функціоналізм як різновид теорії типової тотожності, дозволяє уникнути проблеми ментальної кавзації та нівелювати важку проблему свідомості.

Однак, на думку, таких філософів, як Н. Блок, Дж. Фодор, Г. Патнем і інших представників нередуктивного фізикалізму, функціоналізм просто ігнорує важку проблему свідомості. Хоч ментальні стани, які виражають пропозиційну настанову, можуть бути описані функціонально, проте в разі больових відчуттів, цей опис втрачає їх якісні аспекти, інакше кажучи, «кваліа». Вслід за Нагелем, нередуктивні фізикалісти наголошують на феноменальній даності кваліа суб'єкту. Однак, вони не редукуються до фізичних властивостей і станів, але з необхідністю пов'язані з ними, тобто, факт їх існування не порушує кавзальної замкнутості фізичного універсуму.

Нередуктивні фізикалісти переконані, що можна повністю пояснити функціонування всієї сфери психічного, але при цьому залишити поза увагою його феноменальні аспекти. Так як для функціоналістів не принципова фізична тотожність систем, для підтвердження переконання нередуктивних фізикалістів досить уявити ситуацію існування без феноменального досвіду функціонального двійника нормальної людини, про що і йдеться в аргументі відсутності кваліа. Отже, на перший погляд, якщо цей аргумент виявиться прийнятним, нередуктивний фізикалізм може претендувати на звання єдиної адекватної теорії свідомості.

Втім, проблема полягає в тому, що, попри необхідність довести мислимість існування такого двійника (філософського зомбі, послуговуючись термінологією Д. Чалмерса), для ствердження позиції нередуктивних фізикалістів потрібно також довести існування феноменальних аспектів як ментальних властивостей, а не, наприклад, станів, бо саме на такому розумінні кваліа наголошують прихильники нередуктивного фізикалізму.

В даній статті ми зосередимось на так званому аргументі відсутності кваліа, до якого вдаються прихильники нередуктивного фізикалізму, аби спростувати функціоналізм. За останні 40 років його поглибили Дж. Серль, Н. Блок, Дж. Фодор, Г. Патнем, Р. ван Гулік. Їх опонентами виступили С. Шумейкер, Д. Чалмерс і М. Тай.

У статті 1972 року «Чим не є психологічні стани», розглядаючи сильні та слабкі сторони функціоналізму,

Нед Блок і Джеррі Фодор відзначили, що «може виявитися номологічно можливим для двох психологічних станів бути функціонально ідентичними (тобто, бути ідентично пов'язаними з вхідними, вихідними даними і наступними станами) навіть тоді, коли тільки один з цих станів має квалітативний зміст. У такому разі теорія функціонально тотожних станів вимагала б від нас визнати, що організм може перебувати в больовому стані, навіть якщо він нічого не відчуває. Цей висновок є абсолютною неприйнятним» [3, с. 54].

Аби унаочнити цю ситуацію, Блок вдається до такого мисленнєвого експерименту, що дістав назву – «китайська нація» [1, с. 72]. Суть його полягає в тому, що нам вдалося зібрати досить велику групу людей (Блок обирає китайську націю як найчисленнішу на Землі), що імітує діяльність мозку. В цій системі кожен китаець, такий собі гомункулус, діє як нейрон, тобто отримує та передає сигнали від інших китайців-нейронів за допомогою рації. Побачивши такий натовп навряд чи хтось повірить, що вся ця система має свідомість, тож Блок пропонує покласти, що китайцям вдалося зменшитися до таких розмірів, що дозволяють їм вміститися в голову тіла без мозку, котре ззовні не відрізняється від людського. В такому тілі інформація від сенсорних органів поступає як світові сигнали, а гомункулуси і собі натискають на кнопки, що посилюють сигнали у м'язи. Послугуючись певною жорсткою заданим алгоритмом гомункулуси натискають кнопки таким чином, що це «тіло без мозку» поводить як так, наче відчуває біль. Але чи справді це гомункуло-голове тіло *відчуває* біль? Чи *відчують* його кожен з гомункулусів?

Хоча гомункулуси здатні функціонально копіювати роботу нейронів, вони не є нейронами, тобто гомункулярно-голови робота не є істотою повністю ідентичною нормальному організму, і, отже, немає підстав априорі вважати, що його функціональні психічні стани повинні бути квалітативними станами.

У своїй праці «Функціоналізм і квалія» 1975 року, відповіді на роботу Блока і Фодора, Шумейкер спробував захистити функціоналізм. Якщо відсутність квалія ніяк не позначається на функціональних станах людини або її двійника, тоді квалія не беруть участі у кавзальних відношеннях. «Як ми могли б тоді визначити, чи дійсно така ситуація має місце? І за яким правом кожен з нас відкидає припущення, що, можливо, його власний випадок є таким прикладом, і що він сам позбавлений станів, які мають квалітативні властивості?» [10, с. 254]. У такому разі, квалія не пізнавані, людина не може достоту знати відчуває вона біль або ні.

Висуваючи цей контраргумент, Шумейкер виходить з того, що переконання (які також відносяться до ментальних станів нарівні з квалією), як-от «мені боляче», є наслідком інтроспективного знання стану болю. Втім, цей контраргумент спрацьовує, якщо вважати квалією епіфеноменами. Але ж ми можемо розглядати їх як супервентні властивості, тобто вони «у певному сенсі залежать, або супервентні, від фізичних характеристик» [5, с. 38].

Уявімо ситуацію, коли людина та її двійник – обидві впевнені, що відчувають біль, але у людина має квалітативні характеристики болю, а у її двійника такий функціональний стан викликаний ерзац-болем,

тобто психічним станом, позбавленим квалітативних характеристик. Потрібно погодитись, що біль і ерзац-біль відрізняються один від одного своєю загальною кавзальною роллю, яку вони відіграють в організмі свого суб'єкта. І Шумейкер визнає справедливість цього зауваження у своїй статті «Ситуація відсутності квалія неможлива – відповідь Блоку» [11, с. 586].

Однак, як показує Шумейкер у цій статті, апеляція до різниці фізичних станів не дозволяє виявити, хто є імітатором, а хто – ні, бо обидві опиняться в однаковій епістемологічній ситуації сумніву. Наприклад, нам поталанило зустрітися з марсіанами, які фізично відрізняються від нас, але стверджують, що вони також відчувають біль. Який біль вони відчувають – справжній чи ерзац-біль? А що скажуть марсіани про нас, чиє у нас квалія, або ж ми, люди, самі імітуємо? Для Шумейкера відповідь очевидна – якщо їх та наші функціональні стани однакові, то й переконання однакові, вочевидь, що і марсіани, і люди мають квалітативні характеристики.

Однак, слабке місце аргументації Шумейкера – його необґрунтоване ототожнення переконань людини та імітатора, боцімто вони вказують на одні й ті самі факти. Аби продемонструвати хибність такої позиції Патнем пропонує нам уявити двійника Землі, де у кожного «справжнього» землянина буде його функціональний та фізичний двійник. Так сталося, що одночасно у землянина і його копії заболіла голова. Вони в одно слово сказали «у мене болить голова» і синхронно випили пігулку від болю [8, с. 700]. Функціонально і фізично вони тотожні, тож маємо визнати, що й переконання їх тотожні. Але промовляючи «в мене болить голова» землянин вказує на власну голову, і навпаки із його двійником, чиє переконання стосується його голови. Фактично ми маємо дві різні голови, й дві різні переконання. Отже, якщо функціоналісти хочуть витримати критику, їм потрібно змодельовати таку ситуацію, коли квалія все одно наявні у функціонального двійника, навіть якщо він відрізняється своєю фізіологією та переконаннями.

Тай намагається висунути такий контраргумент на основі зворотного зв'язку: якщо переконання різні, той суб'єкти не можуть бути функціонально тотожними.

По-перше, з психофункціональної тотожності суб'єктів Тай виводить, що будь-який психофункціональний елемент ментальних станів одного суб'єкта буде ізоморфний до психофункціональних елементів ментальних станів другого. Отже, на думку Тая, ми можемо їх замінювати не порушуючи психофункціональну тотожність суб'єктів, навіть, коли самі суб'єкти функціонально змінилися [9, с. 153].

Аби проілюструвати свій засновок Тай вдається до аналогії з інвертованим спектром. Приклад інвертованого спектру описує ситуацію, коли системи функціонально тотожні, але мають різні квалітативні досвіди. Скажімо, суб'єкт замість блакитного кольору бачить зелений і навпаки, але в його словнику для цих кольорів зберігається відповідники як й у суб'єкта з нормальним квалітативним досвідом. Уявімо, що в деякий момент лихі вчені поміняли місцями квалія суб'єкта, який бачить блакитне блакитним, та суб'єкта з інвертованим спектром. Прокинувшись, вони помітять, що небо змінило колір. Втім, як і раніше вони промовлять однакові фрази «сьогодні небо здається зеленим», тож вони залишаться функціонально ідентичними.

Як бачимо, однією з найголовніших елементів цієї аргументації є пам'ять.

Далі Тай пропонує уявити не просто заміну одного квалітативного досвіду на інший, а повну його передачу функціональному двійнику, у котрого до цього не було кваліа. Такий обмін буде супроводжуватися появою діаметрально різних переконань: у людини, що вона втратила щось цінне, а у її двійника – що він здобув щось важливе. Тоді вони перестануть бути функціональними двійниками, що суперечить першому засновку, отже ситуація відсутності кваліа неможлива.

Але чому квалітативний досвід має визначатися в ціннісних категоріях? Тай пропонує звернутися до інтуїції, мовляв кожен з нас не хоче втратити квалітативні характеристики наших ментальних станів. Проте, ця теза суперечить спостереженням клінічних лікарів, які реабілітують пацієнтів після відновлення зору чи слуху. Як зазначає Грегорі, у більшості пацієнтів виникає депресивні стани, деякі з них воліють повернутися (і дійсно це роблять) до попереднього способу життя [6, с. 213–214].

Хоча, нам здається, що критика Тая зазнала невдачі не так через зв'язок між квалітативними станами та ціннісними судженнями, як через його перший засновок. Справа в тому, що Тай, намагаючись оминати епіфеноменальну пастку, не врахував, що психофункціональні елементи не тотожні у своїх кавзальних зв'язках всередині системи.

Наведемо такий приклад: в нас є два комп'ютери, які за своєю обчислювальною силою не поступаються один одному, але в них встановлені відеокарти, що вирізняються об'ємом пам'яті, частотою ядра. Чому ж комп'ютери мають однакові потужності? Бо кожен з них так влаштований, що нівелює різницю у характеристиках відеокарти. Відповідно, вони відеокарти не тотожні функціонально, бо вони знаходяться в різних кавзальних відношеннях. Кожен елемент виконував кавзальну роль в структурі свого організму, що не тотожна кавзальній ролі іншого елемента. Все це означає, що після обміну психічними станами системи цілком можуть змінитися функціонально загалом, але при цьому психічні елементи, які ми замінювали, як і раніше можуть функціонувати в ідентичний спосіб. На цьому наголошує й Роберт ван Гулік, який також зауважив, що засаднича теза Тая – обмін ізоморфними станами між функціонально еквівалентними системами збереже їх еквівалентність, не є загальною істиною [7, с. 277].

Чалмерс як і Тай намагається показати безпідставність як аргументу відсутності кваліа, так і вище загаданий аргумент інвертованого спектру. Спочатку він висуває, що функціонально тотожні системи мають різний квалітативний досвід (або у якоїсь з них він зовсім відсутній), потім уявляє, щоб було, коли б ми поміняли місцями психофізичні елементи, і уникаючи епіфеноменалізму, постулює, що системи після певної операції не можуть бути функціонально тотожні, отже перша теза була хибною. Але на противагу Таєві, Чалмерс не просто постулює у мисленневому експерименті необхідність суб'єктів пам'ятати свої попередні функціональні стани. Ця необхідність у Чалмерса обґрунтована абсурдними висновками, які ми отримуємо, якщо кажемо, що суб'єкт зовсім не помічає, як змінюються його квалітативні стани. Звідкіля беруться ці висновки?

Чалмерс сформулював одразу два аргументи проти відсутності кваліа та інвертованого спектру, але можна їх об'єднати в один. Ми вже згадували лихих вчених, що міняють місцями кваліа, Втім, Чалмерс пропонує, щоб цей процес заміни (або повного вилучення) відбувався поступово. Уявімо такий організм, у якого замість нейронів мікрочіпи. Лихі вчені раз за разом вживлюють ці мікрочіпи людині з нормальним квалітативним досвідом так, що її кваліа починають згасати. Залишається лише одна операція перед тим, як людина або повністю втратить квалітативний досвід, або ж він буде інвертований. Виявляється, що впродовж всіх цих процедур, на думку фізикалістів, людина мала б не помічати, зміни що з нею відбуваються. Чалмерса вважає, що ми можемо екстраполювати ці абсурдні висновки на звичайне життя людини, у якому вона б не помічала, як змінюється її квалітативний досвід кожен день, як небо стає зеленим, мелодія Баха – звуками дрилі [4, с. 321].

Втім, аргументація Чалмерса має ті самі недоліки, що й Таєва. Відбувається знову заміна елементів, що не є повністю функціонально тотожними, лише ідентичні за описом психічних процесів. Тож, Прихильники аргументу відсутності кваліа можуть сказати, що людина може сприймати кольори як і раніше, лише скаргачись, що кольори не такі яскраві. Або ж дійшовши до останньої стадії трансформації, людина може заявити, що вона втратила зір, втім, як і в ситуаціях сліпого зору, вона може ефективного локалізувати у просторі певні стимули та розрізнити їх [12, с. 175].

Висновки. Функціоналісти не виокремлюють кваліа з-поміж інших аспектів ментального досвіду, розглядаючи їх як функціональні стани, що беруть участь у кавзальних відношеннях вхід-вихід. Втім, саме така позиція, як показав аналіз контраргументів функціоналістів, не дозволяє їм остаточно спростувати аргумент відсутності кваліа. Намагаючись виявити кавзальних наслідки відсутності квалітативних станів, наприклад, як у С. Шумейкера за допомогою скептицизму щодо знання власних квалітативних станів, чи як у М. Тая завдяки аксіологічному засновку, що кваліа представляють певну цінність та їх втрата буде відчутна, функціоналісти спроможні відокремити кавзальні наслідки квалітативних станів від кавзальних наслідків фізичних елементів, з якими пов'язані квалітативні стани. Тобто, вони не можуть напевно відповісти, яка зі змін – фізична чи ментальна, призвела до того, що системи більше не є функціонально тотожними. Розглядаючи їх навмисно окремо, ми вже не працюємо з позицією нередуктивного фізикалізму, яка наполягає на наявності необхідного зв'язку квалітативних і фізичних станів.

З другого боку, аргумент відсутності кваліа не демонструє їх існування як особливих ментальний властивостей, які б не можна було редукувати до фізичних.

Список використаних джерел

1. Block N. Troubles with Functionalism // *Consciousness, Function, and Representation* / N. Block. – Massachusetts: Cambridge, 2007. – P.63–101.
2. Block N. Are Absent Qualia Impossible//*Consciousness, Function, and Representation* / N. Block. – Massachusetts: Cambridge, 2007. – P.379–395.

3. Block N., Fodor J. 2007. What Psychological States Are Not // *Consciousness, Function, and Representation* / N. Block, J. Fodor. – Massachusetts: Cambridge, 2007. – P.45–61.

4. Chalmers D. *The Conscious Mind* / D. Chalmers. – Oxford and New York, 1996. – 432 p.

5. Davidson D. *Mental Events* // *Mind and Cognition* / Ed. by W. Lycan / D. Davidson. – Oxford: Blackwell, 1990. – P.33–50.

6. Gregory R. L. *Eye and brain: the psychology of seeing* / R. L. Gregory. – World University Library. London: Weidenfeld and Nicolson, 1966. – 254 p.

7. Gulick R. V. On the Supposed Inconceivability of Absent Qualia Functional Duplicates – A Reply to Tye / R. V. Gulick. – *Philosophical Review* 121 (2), 2012. – P.277–284.

8. Putnam H. *Meaning and reference* // *The Journal of Philosophy* / H. Putnam. – Vol.70, No.19, Seventieth Annual Meeting of the American Philosophical Association Eastern Division. (Nov.8, 1973). – P.699–711.

9. Tye M. *Absent Qualia and the Mind–Body Problem* / M. Tye. – *Philosophical Review* 115 (2), 2006. – P.139–168.

10. Shoemaker S. *Functionalism and Qualia* // *Readings in Philosophy of Psychology* / S. Shoemaker. – Cambridge, 1980. – P.251–267.

11. Shoemaker S. *Absent Qualia Are Impossible – A Reply to Block* // *Philosophical Review* / S. Shoemaker. – 1981. – P.581–599.

12. Weiskrantz L. *The Case of Blindsight* // *The Blackwell Companion to Consciousness* / Ed. by M. Velmans, S. Schneider. – Oxford: Blackwell, 2007. – P.160–179.

Kryvitchenko O. O., PhD student, department of theoretical and practical philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), o.kryvitchenko@gmail.com

Do qualia exist: dispute of functionalists and non–reductive physicalists

The article is devoted to one of the key problems in philosophy of mind – the definition of the nature of qualitative states (qualia). In the sake of clarifying how the qualitative characteristics of human experience can exist, the author refers to the dispute between functionalists and the representatives of non–reductive physicalists – the theories that are dominating in monistic naturalism approaches. The author performs an explicit analysis of the absent qualia argument, in particular, its various interpretations cited in works of N. Block, J. Fodor, H. Putnam, R. Van Gulik as well as the argument objections suggested by S. Shoemaker, D. Chalmers and M. Tye.

It is concluded that the critique of the absent qualia argument is inconsistent, therefore, the objections do not prove the existence of qualia as functional properties. However, the argument itself does not substantiate the stance of qualia regarded as phenomenal properties.

Keywords: philosophy of mind, mind–body problem, consciousness, qualia, absent qualia argument.

* * *

УДК 1:316.772.4

Лігус М. В.,
аспірантка філософського факультету, Київський
національний університет ім. Т. Шевченка
(Україна, Київ), mariia.lihus@gmail.com

ПЕРФОРМАНС ЯК РЕФЛЕКСИВНИЙ АКТ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ

Аналізується перформанс як соціальний феномен. Автор доповнює основні соціально–філософські підходи до визначення перформансу, репрезентовані роботами Е. Фішер–Ліхте, С. Фріса, І. Гофмана, Р. Шехнера, а також Дж. Александра. Особлива увага звертається на такі конститутивні характеристики досліджуваного явища як рефлексивність, відкритість, креативність і самопрезентація учасників перформансу, які не розглядаються вище зазначеними авторами. Рефлексивність розуміється як критичність перформерів та самого перформансу щодо соціальної дійсності, відкритість – як нетотожність сценарію, креативність – як трансформаційний потенціал перформансу, а самопрезентація – як процес колективного творення та самовираження у перформативній дії. На підставі аналізу цих характеристик перформансу автор робить висновок про його комунікативний потенціал, що виявляється у двох площинах: перформансу як нарративу та перформансу як простору вербальної та невербальної комунікації.

Ключові слова: перформанс, комунікація, самопрезентація, рефлексивність, відкритість, креативність.

Сучасна дійсність тісно пов'язана з явищем перформансу. Зважаючи на широке побутування перформансу в культурно–мистецькій сфері (спершу перформанс виникає саме як мистецький жанр у середині ХХ ст.), це явище досліджувалося переважно в мистецтвознавстві. Водночас науковці визнають, що поняття перформансу виходить далеко за межі мистецтва, охоплюючи весь соціокультурний простір.

В історії дослідження феномену перформансу можна виокремити три соціально–філософські підходи. Перший підхід, представлений С. Фрісом та Е. Фішер–Ліхте, базується на розумінні перформансу як соціальної події, сенс якої полягає у презентації певних здібностей перформера аудиторії. Другий підхід, який репрезентують І. Гофман та Р. Шехнер, у соціально–філософському осмисленні перформансу ілюструє погляд на перформанс як звичне шаблонне виконання дії, реалізацію типізованих моделей поведінки з метою впливу на інших. Третій підхід, представлений роботами Дж. Александра, заснований на тлумаченні перформансу як колективної соціальної дії, що завжди постає як соціальна подія, основними характеристиками якої є її успішність чи неуспішність, автентичність чи штучність. Ефективність та автентичність перформансу, у межах цього підходу, визначається єдністю шести елементів: колективних уявлень, акторів, аудиторії, засобів символічного виробництва, мізансцени та соціальної влади.

Усі ці концепції є фундаментом для розгляду перформансу як соціального феномену. Так, Е. Фішер–Ліхте, С. Фріс, І. Гофман, Р. Шехнер, а також Дж. Александер наголошують на горизонтальному характері стосунків аудиторії та виконавців у процесі перформансу, колективному творенні сенсів усіма учасниками дійства, розглядають специфіку часової та просторової організації перформансу, його складових компонентів тощо. Водночас жоден із цих підходів не враховує комплексно інші ключові характеристики перформансу як соціального явища, що має також комунікативний потенціал, зупиняючись на експлікації окремих його аспектів. Саме тому *метою* цієї статті є доповнення існуючих концепцій перформансу визначенням його ключових характеристик як соціального явища та форми комунікації, спираючись на узагальнення проаналізованих досліджень перформансу з позицій соціальної філософії. Зокрема, конститутивними характеристиками перформансу є рефлексивність, відкритість, креативність, а також самопрезентація актора та аудиторії у перформансі.

Рефлексивність. Перформанс як соціальне явище, яке ініціюється та реалізовується за допомогою перформерів та аудиторії, передбачає певний намір учасників перформансу, що полягає у створенні та контролі вражень, трансляції ідей, колективному творенні сенсів. Так, перформер, а також аудиторія – усі, хто бере участь у створенні перформансу – мають усвідомлювати те, що вони роблять. Іншими словами, перформанс не зважаючи на ту свободу, яку він надає своїм учасникам, передбачає не бездумні вчинки, а свідомі дії, що виражають певну позицію. Таке ставлення перформера та учасників перформансу загалом до власних дій можна визначити за допомогою поняття рефлексивності, що означає здатність перформера усвідомлювати характер та значення своїх дій.